

WIELKIE ODKRYCIA I DRAMATYCZNE LOSY ROSYJSKIEJ ANIMACJI LALKOWEJ

*(Historyczny przegląd rosyjskiej animacji lalkowej od początku ubiegłego wieku do czasów współczesnych
– Natalia Lukinykh)*

*Dedykowane uczczeniu obchodów setnej rocznicy rosyjskiej animacji zapoczątkowanej powstaniem
pierwszego profesjonalnego filmu animowanego autorstwa Władysława Starewicza.*

* **Późne odkrycie pierwszych kroków w rosyjskiej animacji.** Dokumenty dotyczące animacji lalkowych stworzonych przez rosyjskiego tancerza Alexandra Szyriewa powstałych znacznie wcześniej niż prace Starewicza. Aleksander Szyriew (1867-1941), wybitny tancerz teatru Maruńskiego w Sankt Petersburgu, zaczął swoje eksperymenty z połączeniem filmu i baletu na początku XX wieku. W następstwie wykorzystywania swoich niepowtarzalnych metod pracy nad tańcem, Szyriew wykonał ruchome lalki z masy papierowej (wielkości 20-25cm) i poprzez zdjęcia poklatkowe, stworzył balet składający się najpierw z jednej postaci, następnie z dwóch-trzech tancerzy, aż w końcu stworzył całą trupeę tańczących lalek. Już w 1909 roku Szyriew zrobił cały filmowy balet składający się z kilku aktów zatytułowany „Żart Arlekina”, w którym wszystkie miniatury „artystów” po mistrzowsku zagrały swoje role wykonując wszystkie taneczne niuansy, tańcząc na pointach oraz wykonując skomplikowane skoki i obroty.

* **Pierwsze profesjonalne filmy animowane Władysława Starewicza** (ur. w 1882 r. w Moskwie), które były robione od 1911 roku w wytwórni filmowej Aleksandra Chanzonkowa. Starewicz zrobił tak dwa tuziny filmów. Były to w większości animacje lalkowe, do których używał martwych zwierząt, wliczając: „Pieknię Lukanidę” (1912), baśń o żukach, która zdobyła międzynarodowe uznanie, „Konik polny i mrówka” (1911), które zdobyły uznanie w rodzinie carskiej oraz rozeszły się w niespotykanym na tamte czasy nakładzie 140 kopii. Jednak najbardziej znanym filmem z tamtego okresu jego życia, a nawet całej kariery był „Zemsta kinooperatora” (1912) opowiadający o niewierności i zazdrości między owadami, który był parodią niemych filmów o miłości. Po rewolucji październikowej w 1917 społeczność filmowa w większości opowiadała się po stronie Białej Armii i przeniosła się z Moskwy do Jałty na Krymie. Jednak po krótkim pobycie w Jałcie, Starewicz wraz z rodziną wyjechał z Rosji do Włoch, a następnie do Francji, gdzie kontynuował swoją karierę jako twórca animacji lalkowej. Niestety Starewicz pracował w pojedynkę w rosyjskim przemyśle filmowym skrzętnie ukrywając swoje sekrety przed kolegami, więc nie mógł zostawić po sobie uczniów czy naśladowców.

* **Aleksander Ptuszko i pierwsze kroki sowieckiej animacji lalkowej w latach 20-tych i 30-tych zeszłego wieku.** Ptuszko zaczął przygodę z filmem w 1927 roku jako projektant lalek, ale już w latach 30-tych stał się rozpoznawalnym mistrzem filmów animowanych. Na początku tworzył krótkie filmy z komicznymi bohaterami pokazującymi życie w Związku Radzieckim („Rozprawa na stadionie”, „Pan domu”), a następnie tworzyła adaptacje klasyki literatury („Baśń o rybaku i złotej rybce” Puszkina, „Muzykanci z Bremy” Braci Grimm). Najbardziej znanym filmem Ptuszko jest jednak „Nowy Guliwer” (1935) na motywach powieści J. Swifta, w którym sfilmował półtora tysiąca lalek, a większość z nich miała niepowtarzalny wyraz twarzy. Najnowszym dokonaniem reżysera-lalkarza była pełnometrażowa wersja „Złotego klucza” Aleksego Tołstoja, w której lalki oraz prawdziwi aktorzy grali te same role, po mistrzowsku zastępując się nawzajem.

* **Odrodzenie radzieckiej animacji lalkowej w latach 50-tych i 60-tych.**

Mimo iż po wojnie filmowiec Aleksander Ptuszko zajął się filmami fabularnymi, przerwana tradycja

rosyjskiej animacji lalkowej odrodziła się dzięki mistrzom Sowieckiego Studia Animacji „Sojuzmultifilm”, gdzie w 1953 roku powstał dział animacji lalkowej (animacji trójwymiarowej). Jednak pierwszy film animowany został stworzony nie używając techniki poklatkowej. Został nagrany jako typowy film ON-SITE – nowe lalki były animowane za kulisami przez aktorów teatru lalek Siergieja Obrazcowa.

* **Na początku lat 60-tych estetyka i tradycje Trnka Studio** (Czechy) były bliskie sowieckim animatorom, gdy kanony socrealizmu zaczynały się kruszyć, a nowe progresywne formy sztuki współczesnej zaczynały się rodzić. Początek ery zbiegł się z przeniesieniem się lalkarzy-animatorów „Sojuzmultifilmu” do budynku kościoła na Starym Arbacie, gdzie młody dział studia dostał swoje studio filmowe z nowoczesnym sprzętem, a nawet własnym muzeum lalek. W tamtym czasie pozycja artystyczna oraz jakość animacji lalkowej zdążyły już ugruntować pozycję sławnych mistrzów starego pokolenia – Roman Kochanow, Władimir Degtyarijew oraz młodych reżyserów – Wadima Kurchewskiego i Mikołaja Serebryjakowa, którzy stali się gwiazdami kina lalkowego, charakteryzującymi się pociąganiem do nowych form ozdobnych, odważnych tematów i swobodnych eksperymentów artystycznych.

* **Gwiazdy lat 80-tych.** W latach 80-tych studio „Sojuzmultifilm” było już uznaną i profesjonalną szkołą dla kilku pokoleń gwiazd rosyjskiej animacji lalkowej, których filmy zyskiwały sławę narodowej i światowej animacji. Mowa tu między innymi o: Stanisławie Sokołowie i Garrym Bardinie, Jurim Norszteinie i Ninie Szorinie, Natalii Dabija i Marii Mouat. To tu narodziły się nowe popularne postaci, powstały niepowtarzalne badania nad technologiami, tutaj udoskonalano umiejętności animatorskie – lalkarstwo, tworzenie sceny wielkiej iluzji żywych lalek.

* **Trudne lata 90-te.** Na początku lat 90-tych, gdy rosyjski przemysł filmowy wszedł w erę upadku, wielu rosyjskich animatorów zaangażowało się w wątpliwy na tamten moment projekt „Rosyjsko-Brytyjski projekt stworzenia filmowej wersji sztuk Szekspira”. Zapoczątkowało to sławną kolekcję filmów animowanych w oparciu o klasykę literatury i opery, motywy z Biblii oraz ambitny fabularny film o życiu Jezusa (autorstwa S. Sokołowa), który nawet z dobie komputerów i nowych technologii zaskakuje świat umiejętnościami rosyjskiej szkoły animacji lalkowej. Długofalowa współpraca z producentami z Wielkiej Brytanii przyniosła rosyjskim mistrzom nie tylko znaczące międzynarodowe nagrody, ale co ważniejsze, pomogła przetrwać i rosnąć w siłę rosyjskiej szkole animacji lalkowej, która w czasach Pierestrojki przechodziła przez jeden z najgorszych okresów w swojej historii.

Natalia Lukinykh, Krytyk filmowy, ekspert w dziedzinie animacji, twórca filmów telewizyjnych,
docent Wszechrosyjskiego Państwowego Instytutu Kinematografii im. S.A. Gierasimowa
Członek Rosyjskiej Akademii Filmowej
Dyrektor programowy Open Russian Animation Festival
Autorka programu International Animated Film festival KROK